

ב. ב'ברכת חיים' שם הוכיח שגם קשר לזמן נחשב קשר של קיימא, משיטת רבינו אליהו המובא בתוס', שהיה קושר ומתיר בכל יום קשר התפלין. והקשה עליו רבנו תם ממה שאמרו בסוגיא שאסור לקשור בשבת, ומוכח שעשוי להתקיים. וצריך לתרץ כמו שכתבו המפרשים, שמכך שהוא חשוב קשר לענין תפלין, חייבים עליו משום קושר בשבת. ולכאורה יש מקום לדחות הראיה, כי דוקא לשיטת רבנו אליהו, שמפרש הכתוב 'קשרתם' כפשוטו, הרי שחדשה תורה בזה גופא שגם קשירה זו שהיא ליום אחד נחשבת 'קשר', אבל לדידן שאין קושרים בכל יום, מנין לנו לומר חידוש זה, אדרבה, יש לומר שאין זו קשירה חשובה לא לענין תפלין ולא לענין שבת. ויש מוכיחים מכך שלא אמרו בסוגיא שיקשרם בקשר שאינו של קיימא ויהא מותר ללבשם – משמע שהמצוה עושאתו של קיימא בכל אופן. (ע' במובא ב'טוב רואי' – שבת עמ' 153). ויש להעיר שמדברי רבנו תם שהקשה מכאן על שיטת רבנו אליהו, מוכח שאין אומרים סברה זו. ועל כרחק לומר שלא התירו חכמים לעשות זאת, שמה לא כולם יזכרו לעשות על מנת להתירו למחר, ויש כאן חשש גדול למלאכה דאורייתא.

'קשר של תפלין הלכה למשה מסיני הוא' – על מחלוקת הראשונים, האם דל"ת ויו"ד שבקשר תפלין הלכה למשה מסיני – ע' במצוין בשבת כח (חוברת קא) סב (חוברת קג).

'דבטלה חבית לגבי מים, כדתנן המוציא החי במטה...' – וחכמים שאוסרים סוברים שאין החבית בטלה למים. ואמנם לא מצאנו שחכמים חולקים לענין הוצאה מרשות לרשות, ומחייבים על הכלי. ויש לומר שרק כאן חולקים חכמים, מפני שהחבית יקרה יותר מהמים ואינה בטלה לגביהם. (עפ"י ראב"ד). הריטב"א דוחה סברה זו, כי לפי זה היה לנו לחלק בין סוגי הכלים והאכלים. ולכך פרש שאמנם מדין תורה בטל הכלי לגבי האוכל, שלא חייב הכתוב בהוצאת שבת אלא על דבר שעיקר הכוונה בהוצאתו, אבל לענין תחומים גזרו חכמים גם בכלים.

(משמע בריטב"א שאיסור תורה לא יהא בדבר, גם לדעת חכמים, וגם למ"ד תחומין דאורייתא [ואף בכלים – ע' רמב"ן לעיל יז; בהגר"א תד; חזו"א קיב, ט], ואף יותר מ"ב מיל שהוא מדאורייתא לכו"ע לכמה מהראשונים [אף בכלים – לדעת הרמב"ן, מובא בבאור הלכה תד]. ולכאורה זה אינו תואם עם מה שהביא הריטב"א להלן בשם הראב"ד, שטעמם של חכמים האוסרים בשיירה, משום שסוברים תחומין דאורייתא – ולפי האמור הלא מדאורייתא אין כאן איסור. אלא שהראב"ד אינו מפרש כהריטב"א, כנזכר. ועוד יש לומר הואיל ועיקר תחומין דאורייתא, לא הקלו חכמים בשיירה.

ויש מקום לסברה נוספת, לחלק בין הוצאה לתחומים, שיציאה חוץ לתחום אינה 'מלאכה' ואפשר שאין באיסור זה דין 'מחשבת' כמו במלאכה ולכך אין משמעות לעיקר וטפל. (וצ"ב). ועוד אפשר שגדר איסור זה אינו פעולת היציאה, כבאיסור מלאכה, אלא היות הדבר נמצא חוץ לתחומו, וכשדנים על התוצאה, אין שייך לומר שהחבית בטלה למים, שהרי מ"מ שניהם בחוץ, ויכול להפרידן זה מזה. ורק כשהנידון על שם המעשה שייך לומר שהפעולה נקראת על שם העיקר. [ואולי בזה גופא נחלקו חכמים ורבי יהודה, בגדר איסור 'תחומין']. ואפשר שזו כוונת החזו"א (קיב, ג). וע"ע קהלות יעקב עירובין טז, ב. ועוד באריכות בגדר דין תחומין, ע' ב'דברי יחזקאל' (ז), ובמובא בשבת סט. וע"ע שו"ת דובב מישרים ח"א טז).

דף צח

'איבעית אימא, לעולם באסקופה שאינה ארוכה וסתם כתבי הקדש עיוני מעיין בהו ומנח להו. וליחוש דילמא מעיין בהו ברשות הרבים ועייל להו בהדיה (כצ"ל) לרשות היחיד? הא מני בן עזאי היא דאמר מהלך כעומד דמי' – לפרש"י הרי זה תירוץ חדש ועתה חוזרים מן התירוץ הקודם. וקצת קשה מדוע לא אמר 'אלא הא מני בן עזאי...!'

ואולם לפי מה שפרש ר"י בתוס', שהחשש הוא שמא יעמוד במקום אחד ויעביר את הספר מכאן לשם דרך גופו, לפי זה אין די בתירוץ מהלך כעומד, שהרי אין כאן הילוך כלל, אלא עדיין צריכים לתירוץ הקודם, סתם כתבי הקדש מעיין בהם ולא יעבירם באופן ישיר מרשות הרבים לרשות היחיד, (נראה הכוונה מפני שנפלו מעיין בהם לראות אם לא נתקלקלו ונפסלו). אך מדוע אין חשש שיעיין ברה"ר וילך עמו לרשות היחיד – על זה בא התירוץ הנוסף שגם אם יעשה כן לא יתחייב, לפי שהמהלך כעומד. ומובן לפי זה מדוע לא אמרו 'אלא'. (עפ"י מהרש"א).

א. אמנם כן משמע מדקדוק לשון התוס' (בסוף ד"ה אלא – 'לפי שהוא לישנא דמסקינן דסתם כתבי הקדש...'), שנקטו שאין כאן חזרה מן התירוץ הקודם. ואולם אין הדבר מחוייב מעצם פירושים בגמרא, כי הגה הריטב"א גם כן פירש דברי רבא כר"י, שעומד האדם באסקופא ומעביר מרה"ר לרה"י, ואעפ"כ פרש שהגמרא חזרה בה מהתירוץ הקודם, ותירוץ 'הא מני בן עזאי' מיישב הכל, כי היות ומהלך כעומד, כל שכן שאם עומד ממש באסקופא ומעביר מכאן לכאן פטור. וכנראה התוס' חולקים על כך, כי כשהאדם עומד ומעביר החפץ, הנידון רק על תנועת החפץ ואין עמידת האדם גורעת כלום, ורק כשהנידון מצד תנועת הגוף שייך לומר שכל פסיעה נחשבת עקירה והנחה. ונראה שגם לפי דעת הריטב"א, כאשר האדם עומד ברה"י ומוציא לרה"ר או מרה"ר אליו – חייב, הגם שעומד במקום אחד, וכדתנן ריש שבת, ולא שמענו שבן עזאי חולק – כי אין מלאכת החפץ שייכת כלל לעמידת האדם. רק כאשר עומד באמצע ונוטל מכאן ומעביר דרך גופו לשם, נחשבת עמידתו כמפסקת את הפעולה. וכנראה הבין הריטב"א ש'מהלך כעומד' אין ענינו שכל פסיעה תיחשב כעקירה והנחה, אלא שמצב ההילוך נידון כמצב עמידה, ואם כן כל שכן כשעומד ממש פטור. (כעין סברה זו כתב בשו"ת אבני נזר או"ח רמ"א, לא).

ב. מה שהעיר המהרש"א על שלא אמרו 'אלא' – כבר כתבו ראשונים בהרבה מקומות, שאין דרך הש"ס לומר 'אלא' כשלא נזכר שם אמורא מקודם, 'טעמו של דבר, דכיון דלא נזכר שם אמורא, תלמודא הוא דשקיל וטרי בה ולא דעביד לה אוקימתא לגמרי' (יד מלאכי כללי האל"ף, לו – מהשטמ"ק בפ"ק דב"מ) – ע':

תוס' שבת צח. ד"ה אטבעי. ע"ש; שם קה: ד"ה הא; שם קמב. ד"ה ונשידינהו; יבמות כז. ד"ה שמואל; שם פו. ד"ה מאי. ובריטב"א; גזיר לג. ד"ה אמר; ב"ב צז. ד"ה ונתמד; חולין נה. ד"ה התם).

רשב"ם ב"ב מד: ד"ה לא צריכא.

תו"י ותורא"ש יומא כו. (וע"ש רש"ש).

ריטב"א שבת צב. (חדש האביב ושפת אמת שם); לעיל ד. (וע"ש במרומי שדה); ב"מ פט: שבועות ג: (וע"ש בתורא"ש); שם טו:

שיטה מקובצת – כתובות ח: מנחות ג. אות יד (ובתד"ה ומיעבר).

רמב"ם (מטמאי משכב ומושב יג, ה) ובמפרשים. וע"ע לעיל כה סע"א 'כי קאמר רב...'. (וצ"ע במפרשים). וכן בפסחים יז. 'אמר מר זוטרא... – כמו אלא אמר...!'

דובר צדק עמ' 29 ד"ה כי דרך; יעיר און (מערכת א, לט); פתח עינים (ביצה יד); חזון איש יו"ד קכט, יג; פסחים קכד לדף סא: סק"ו).

'אין מזרקין כתבי הקודש' – בשו"ת אבני נזר (יו"ד שעו) כתב להוכיח שזהו דין מסוים בכתבי הקודש ולא בשאר תשמישי קדושה. והקשה על מקור הדין שכתבו הפוסקים (ביו"ד רפב) שהוא הדין לספרי הלכות ואגדות, שאינם נזרקים. ומניין להשוות שאר ספרים לספר תורה, הלא ספר תורה קדושתו חמורה משאר ספרים, והרי אף בשאר תשמישי קדושה מותר. וכתב שעיקר הטעם שאיננו נזרק, אינו משום קדושתו אלא משום שעומד לתלמוד, הלכך הוא הדין שאר ספרים העומדים לכך. וכך כתב בהסבר הדבר:

'וכן הא דאין מזרקין כתבי הקדש איתא גם כן במסכת סופרים פ"ג הי"ב והלכה י"ד: אין מזרקין אוכלין ממקום למקום. והיינו פת, וכמבואר פרק כיצד מברכין. והיינו משום דעל הלחם יחיה האדם, ועל כן הוא הדין וכל שכן כתבי הקדש שעל ידי הקריאה בהם יחיה האדם חיי העולם. וכשם שהלחם חיי הגוף כך התורה הקדושה מזון הנשמה, 'ותורתך בתוך מעי' כתיב, וכמבואר בספרים הקדושים וביחוד בספר התניא. ועל כן סמכו ענין לו במסכת סופרים דין הלחם ודין כתבי הקדש ששניהם אין מזרקין. ועל כן הוא הדין גמרות בכלל האיסור, כיון שעומדין ללמוד בהם.

ומצינו גם כן שהתורה והלחם שניהם טעונים ברכה מהתורה. התורה – ברכת התורה לפניו, והלחם – ברכת המזון לאחריה. ועל כן אין ללמוד כלל מדאין נזרקין על קדושתו, כיון שהלחם שאין בו קדושה של כלום וקיימא לן עושה אדם כל צורכו בפת ואף על פי כן אסור לזרוקו. והשתא לא קשה מלולב שמזרקין אותו אף שנוהגין בו קדושה, דהא דאין מזרקין לאו משום קדושה, רק משום דלימוד תורה כמו מזון ושניהם טעונים ברכה, משא"כ מצות הם בחינות לבושים ואין טעונים ברכה מהתורה'.

'היה קורא בראש הגג... הופכו על הכתב... ואי לא אפיך איכא בזיון כתבי הקודש טפי' – 'כדי שלא יהא מוטל כל כך לבזיון. ומכאן נראה דאגרות אלו של תחנונים התלוין בבתי כנסיות – דחייב אדם לגוללן, שלא יהא הכתב מוטל לבזיון. אלא שאפשר לומר דלא נקרא ספר, אבל ראוי לחוש להחמיר. אבל אין ספק שאסור להניח ספרים פתוחים'. ('הדושי הר"ן' – שבת ה. וכן הוא בהדושי המאירי בסמוך). ולא דוקא ספר תורה אלא הוא הדין בשאר ספרים, אין להשאיר ספר פתוח ולצאת החוצה. (עפ"י הב"ה – הובא בט"ז יו"ד רעו).

ואם יוצא לזמן מה על דעת לחזור – מותר. כן זכורני שכתב הגר"מ פיינשטיין. ואיני יודע כעת מקומו. ויש לפרש בשתי פנים; או משום שהבזיון הוא בעצם הישארותו פתוח ללא צורך, וכיון שמשאיר פתוח מפני שבדעתו לשוב, אין כאן בזיון. ולפי"ז אפשר אף אם יוצא לזמן ממושך ודעתו לחזור. אך אפשר שטעם האיסור הוא משום קלקול הספר, [וממילא יש גם בזיון, שאינו חש לקלקולו]. כגון לכולך מאבק וכד' (ערש"י). ובהערת הגרש"ז ברוידא על המאירי כאן, ועל כן כשיצא לזמן קצר אין לחוש, ולפי"ז לזמן ארוך אין להשאירו פתוח גם אם בדעתו לחזור.

אלא שצריך עיון ממה שכתבו הפוסקים (ע' רמב"ם תפלה יב, ה; שו"ת הרשב"א ח"ג י; או"ח קלט) שבקריאת התורה אין להשאיר הספר פתוח בין גברא לגברא אלא מכסהו מיד בגמר קריאת כל עולה ועולה. הרי שאף לזמן מועט וכשאין חשש לקלקול אין להשאירו פתוח. ושמה לענין זה חלוק ספר תורה משאר ספרים. ויותר נראה שלא התיר הגרמ"פ להשאיר פתוח אלא במקום הצורך, כגון שהוא באמצע העיון וקשה לו לאבד הרצף בסגירת ופתיחת הספרים בכל פעם שמפסיק. ע"ע בענין בחומרת איסור זה ובטעמו עפ"י סוד – בספר אמרי פינחס ('השלם'), מועדים רכה).

'בכותל משופע' – משמע שאילו היה הספר כולו נופל על הכותל, והיה עוקר משם ומביאו לגג – חייב. ומוכח מכאן שפני הכותל נידונים כרשות הרבים. כן כתב הריטב"א, ודחה בזה דברי הרי"ד שכתב שדינו ככרמלית. (בתוס' הרי"ד לפנינו מבואר כן לענין זיו הבולט בכותל למטה מ' שדינו ככרמלית). אכן אם הרבים מכתפים עליו, הכל מודים שהוא כרשות הרבים, [כדין עמוד גבוה ט' שהרבים מכתפים עליו – שבת ז]. וכן מפורש בתוס' בשבת (ה: ד"ה בכותל) וברשב"א. [ואולי אף שימושים אחרים שהרבים רגילים שם, יחשיבו לרה"ר – ע' שם ה לענין חורי רה"ר, במחלוקת אביי ורבא]. ובאופנים כאלו יש חשש דאוריתא אם יפול כולו לשם. (גם הרמב"ן (שבת ז) סובר כדעת הריטב"א, שכל כותל משופע שברה"ר דינו כרה"ר. ולהלכה נקט המגן-אברהם ושאר אחרונים, דוקא אם רבים מכתפים עליו. (מובא במשנ"ב שם סק"ד. ובבאה"ל שם העיר מדברי הרמב"ן והריטב"א). וע"ע: חו"א קה, ט; הערת הגרש"ז ברוידא שליט"א על המאירי כאן, 80).

(ע"ב) 'האי זיו היכי דמי, אי דלית ביה ארבעה, מקום פטור הוא ואפילו כנגד חלונו נמי לא ישתמש, ואי אית ביה ארבעה בכלי הכותל לישתמש? אמר אביי: תחתון דאית ביה ארבעה ועליון לית ביה ארבעה... – רש"י ותוס' פרשו טעם החילוק בין רחב ארבעה לאינו רחב, מצד החשש שמא יפלו הכלים למטה. הלכך בפחות מארבעה אסור [לרש"י (ור"ד ורי"ח), אף בכלים הנשברים. לתוס', רק בשאינם נשברים]. ובארבעה – מותר. [לרש"י – בנשברים. לתוס' – בכל הפצים].

ואולם כמה ראשונים פרשו שמדובר כשכל זיו שייך לאדם אחר, ולא עירבו ביניהם, והנידון הוא אם אוסרים זה על זה; אם יש בזיו ארבעה, הרי הוא רשות בפני עצמו וכל אחד אוסר על חברו. ואם אין בהם ארבעה, אינם נחשבים 'רשות' ומותרים. ואם יש בתחתון ארבעה ואין בעליון, אוסר התחתון על העליון שלא יוכל להשתמש בזיו אלא כנגד חלונו בלבד, שהוא כחורי חלונו. (כן פרש המגיד-משנה (שבת טו, ד-ז בשיטת הרמב"ם. וגרס: 'אי דאית ביה ד', אפילו כנגד חלון לא ישתמש, אי דלית בהו ד' מאי איריא כנגד חלון, אפילו בכותל כולו נמי...)). וע' גם בריטב"א. וכן תפשו הפוסקים להלכה – שנג, ב.

ומה שכתב שאם יש בתחתון ארבעה ואין בעליון, לא ישתמש בעליון אלא כנגד חלונו – היינו כשיש בצירוף שטח החלון ארבעה טפחים, אבל אם אין שם ארבעה בצירוף החלון, מותר להשתמש בכל הזיו העליון, שאינו 'רשות' לעצמו. באור הלכה שנג ד"ה ובעליון.

והרשב"א (מוזב במ"מ שם. וע' עבודת הקדש ג, ה) כתב כעין זה, אלא שמדבריו משמע שאם יש בזיו ארבעה, זה משתמש בשלו וזה משתמש בשלו, כמו בית ועלייה על גביו, אבל אסורים להעביר מאחד לחברו, מאחר ולא עירבו ביניהם. (וכן נראה מדברי הריטב"א). ולפי זה אין צורך לשנות הגירסא, וכך פירושה: 'אי דלית ביה (בעליון) ארבעה, מקום פטור הוא, ואפילו כנגד חלונו נמי לא ישתמש' – שהרי אור התחתון עולה עד לרקיע, כדין רשות היחיד, ועליון שאינו רשות לעצמו נמצא באורו של תחתון, ואסור לו להשתמש שם בכלים ששבתו בתוך ביתו עד שיערבו. 'ואי אית ביה ארבעה, בכלי הכותל לישתמש?' – שהרי זה כבית ועלייה על גביו, שכל אחד משתמש לעצמו. 'אמר אביי: תחתון דאית ביה ארבעה ועליון לית ביה ארבעה וחלון משלימתו לארבעה, כנגד חלון משתמש דחורי חלון הוא, (והרי זה כחורי רשות היחיד), 'דהאי גיסא ודהאי גיסא אסור'.

דף צט

'איכא דאמרי הא הוציא פטור אבל אסור' – שלכן לא שנה התנא אלא 'ובלבד שלא יוציא' כלומר שיזוהר לכתחלה, אבל אין חיוב בדבר. (ריטב"א).

א. לדעת הראב"ד (שבת יב) שאסור לטלטל לכתחלה ברה"ר בתוך ד' אמות [אא"כ שבת שם או שיצא חוץ לתחום, או לדבר מצוה], אפשר שהדיוק בגמרא ל'איכא דאמרי', שאם היה חייב כשהוציאו חוץ לד' אמות, לא היו מתירים לכתחלה לטלטל בתוך ד' אמות. ואף לדעת הרמב"ם ועוד, שמותר לטלטל פחות מד' אמות, יש לומר שכאן מסתבר להחמיר יותר, כי סבור הוא שבאופן זה שמעביר דרך עליו פטור. ולכן דייקו מכך שמותר לטלטל תוך ד', שאף חוץ לד' אינו חייב.

ואולם לפי האמת שחוץ לד' חייב, צריך לומר לדעת הראב"ד שזה שהתירו לו לכתחלה לטלטל תוך ד', היינו לדבר מצוה וכדו'. וצ"ע.

ב. הרמב"ם (שבת טו, א) פסק שאם הוציא חוץ לד' אמות פטור. והראב"ד השיג. וכמה דרכים נאמרו בבאור שיטת הרמב"ם – ע' חזון איש סב, ה; אבי עזרי (קמא) שבת טו, א; שבט הלוי ח"ט צה.